MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

№2

ILMIY ELEKTRON JURNALI

ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovациyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma’naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta’lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne’matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymuratov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta’lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu’min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo‘yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo‘rayev Abdug‘affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyevich – Farg‘ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug‘bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasi professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o‘g‘li – mas’ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O’zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro’yxatiga kiritilgan.

“**Moliyaviy texnologiyalar**” ilmiy elektron jurnali
23.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№R-566966** reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: **№049864**

MUNDARIJA

1.	Akobirova Nodira Najmiddin qizi	Biznes subyektlarini tasniflash tizimida kuzatiladigan asosiy institutsional muammolar	8
2.	Ashirova Aziza Zarif qizi, Chinqulov Qahramon Ravshanovich	Qimmatli qog‘ozlar bozorining rivojlanish tendensiyalari: mavjud muammolar va ularni hal qilish yo‘llari	15
3.	Dexkanova Nargiza Sharifovna	Sanoat korxonalarida innovatsion faoliyatining nazariy jihatlari	22
4.	Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Normatov Muslimbek No’rbo’ta o’g‘li	O‘zbekistonda naqd pulsiz hisob-kitoblar va to‘lov tizimi: rivojlanishi va istiqbollari	28
5.	Mamatkulov Baxtiyor Xalmuradovich	O‘zbekiston respublikasi aholisining hayotiy darajasi va sifatini statistik ko‘rsatkichlar orqali tahlil qilish	35
6.	Туляганова Шахноза Самукджановна	Цифровизация и инновационные банковские продукты в эпоху цифровой экономики	42
7.	Alimov Umid Xamid o‘g‘li, Rustamov Maqsud Suvonqulovich	Iqtisodiyotda yetakchi mamlakatlar tajribasida tijorat banklari biznes ekotizimi rivojlanish bosqichlari	48
8.	Teshaboyeva Mohigul Eldorjon qizi	Ishlab chiqarish tannarxining moliyaviy natijalarga ta’sirini baholash uslublari (gilam ishlab chiqarish korxonalari misolida)	55
9.	Ibodullayev Shohboz To‘lqin o‘g‘li	Tijorat banklarida kredit riski va uning bank likvidliligiga ta’siri	61
10.	Toshniyozov Sherali Kamoliddinovich	Blockchain texnologiyasi asosida moliyaviy tranzaksiyalarni nazorat qilish: DLT arxitekturasi, smart-kontraktlar va O‘zbekiston amaliyoti	68
11.	G‘aybullayeva Zilola Rahmatullayevna, Abduxalilov Sardor Abdullo o‘g‘li	Tijorat banklar faoliyatini raqamlashtirishning iqtisodiy samaradorligi	79
12.	O‘ktamova Nozima Narzulla qizi	Tijorat banklari aktivlarini diversifikatsiyasini rivojlantirish yo‘nalishlari	85
13.	Ochilova Ibodat G’ulom qizi	Moliyaviy risklarni aniqlash, baholash va bartaraf etishning ekonometriya asosidagi yondashuvi: empirik tahlil va omillar modeli	91
14.	Umariy Muxriddin Xusniddin o‘g‘li	Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini tavsiflovchi ko‘rsatkichlarni ekonometrik modellashtirish	99
15.	Oybekov Shohjahon Akmal o‘g‘li	Dual ta’lim asosida oliy ta’lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini moliyalashtirish istiqbollari	104
16.	Madaminov G‘ayrat Madiyarovich	AQSH harbiy xizmatchilarini moddiy rag‘batlantirish tizimining metodologik asoslar va iqtisodiy samaradorligi	110
17.	Arifjanova Yayraxon Usmonxo‘jayevna	O‘zbekiston korporativ emitentlarining xalqaro obligatsiyalari muomilasi	117
18.	Ҳожиева Гулнора Ҳабибуллаевна	Консолидациялашган молиявий ҳисобот аудитини ташкил этишнинг норматив-ҳуқуқий асослари	124
19.	Roza Khudaybergenova	The role of tax policy in enhancing the attractiveness of the investment climate	131
20.	Tashmatova Rano Gaibovna, Qodirov Nurhayot Normuhammad o‘g‘li	Markaziy bank raqamli valyutasining xalqaro to‘lovlar tizimidagi o‘rni: transchegaraviy operatsiyalarni optimallashtirish	137
21.	Abdinazarov Akbar Baxriddin o‘g‘li, Khudayarov Makhmasaid, Sherkuziyev Mamadiyar	Infra qizil spektrometrik o‘lchovlarni metodika va ishlash tamoyillari	145
22.	Davronova Feruza Rahmonovna, Olimova Mehrangiz Feruzovna	Qishloq xo‘jaligining raqamli transformatsiyasi: texnologiyalar agrar iqtisodiyotni qanday o‘zgartirmoqda	153
23.	Qilichev Sanjarbek Javlonbek o‘g‘li	Sug‘urta kompaniyalarida investitsion faoliyat samaradorligini oshirish yo‘llari	159
24.	Boymurodova Lobar Tursunboy kizi	Insurance relations: nature and boundaries	164

25.	Абдуллаев Шавкат Насриддинович	Яширин иқтисодиётнинг иқтисодий хавфсизликка таъсири ва ижтимоий оқибатлари	178
26.	Айматова Фарида Хуразовна	Роль ESG-факторов на финансовую устойчивость и инвестиционную привлекательность университетов	185
27.	Shoaxmedova Nozima Xayrullayevna	Xalqaro tajribalar asosida kripto sanoati faoliyati tahlili va ularning ishlash prinsiplari	192
28.	Одинаев Равзатилло Асатуллоевич	Технологик ривожланиш қонуниятлари иқтисодиётдаги таркибий тузилмавий такомиллаштиришлар асоси сифатида	199
29.	Ахмедов Хасанжон Мухамадович	Миллий иқтисодиётнинг институционал таркибий тузилмаси ва уни такомиллашуви	206
30.	Abduraxmonova Munisa Axat qizi	Aloqa va axborot xizmatlarini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari va ularning nazariy yondashuvlari	215
31.	Abdullaeva Madina Bahadirova, Muyassar Umarkhodjaeva Ganievna	Evolution of organizational culture in industrial enterprises in the context of digital transformation	220
32.	Mexmonaliyev Ulug‘bek Erkinjon o‘g‘li	Aksiyadorlik jamiyatlarida firibgarlikni aniqlash va oldini olishda ichki nazorat tizimining o‘rni	228
33.	Ирмухамедова Муслима Дилшадовна	Особенности инвестиций в акции эмитентов в условиях формирования фондового рынка Узбекистана	236
34.	Srajidinova Nodira Shavkatovna	Mintaqaviy sanoat siyosatini takomillashtirish va iqtisodiy o‘sishni prognozlash mexanizmlari	243
35.	Ergasheva Ma’mura Farxodovna	Investitsiyalarning tarkibiy dinamikasi va ularning iqtisodiy o‘sishga ta’sirini korrelyatsion-regression tahlil qilish	248
36.	Muxtorova Zarina Abduxalil qizi	Migratsiyaning bandlik va ishsizlik darajasiga ta’siri	259
37.	Abdukaxxorova Durdona Ilxomovna, Hakimova Muhabbat Fayziyevna	Factors of sustainable development of the education system in the context of digital transformation	264
38.	Маннапова Раъно Аброровна, Хамиджонов Бобиржон Анваржон ўғли	Бюджет ташкилотларида маблағлардан самарали фойдаланишда ички аудитни рақамлаштириш	270
39.	Zaynalov Jahongir Rasulovich, Abdullayeva Sadokat Shonazarovna, Nurmuhamedov Abbos Mamadalievich	Kichik moliyaviy institutlar va ularning sanoati rivojlangan mamlakatlardagi faoliyat yuritish xususiyatlari	276
40.	Мамбетсапаев Курбанияз Айниязович	Развитие социальной инфраструктуры и качество жизни населения: анализ в разрезе регионов Узбекистана за 2012–2024 годы	282
41.	Suyunova Zuxra Bahodir qizi, Fayzullayev Jonibek Alisherovich	Korporativ boshqaruvda auditning roli va ahamiyati	287
42.	Жиянова Наргиза Эсанбоевна, Курбаниязова Диана Даутибаевна	Современное состояние фондового рынка республики Узбекистан: институциональный и аналитический аспект	294
43.	Tojiyev Javlonbek Rustamovich, Otaxonova Maftunaxon Tulkinbekovna, Bekmuratov Samariddin Shamuratovich	Kichik biznesda raqamli marketing: O‘zbekiston sharoitida samaradorlik va integratsiya modellari	305
44.	Iboyev Saxiddin Mansurovich	Ta’lim tizimini moliyalashtirishning zamonaviy modellari	314
45.	Ismoilova Feruza Kubaymurodovna, Bozorov Sardor Ilhom o‘g‘li	Ta’lim xizmatlari bozorida universitetning raqobatbardoshligini baholash va uni yaxshilash strategiyasini tanlash	322
46.	Xolbekov Shoxsuvor Ochilovich, Ochilov Orifjon Shohsuvor o‘g‘li	Kambag‘allik darajasini pasaytirishnining ba’zi iqtisodiy omillari. (Qashqadaryo viloyati misolida)	328
47.	Жунайдуллаев Мелс Аслиддин ўғли	Индивидуал спортчиларни тайёрлаш тизимини бошқариш амалиётига бағишланган илмий назарияларнинг гуруҳланиши	334

48.	Ne’matova Moxinur Farxod qizi	Maxsulotlarni sotish va xizmatlar ko‘rsatishda marketing siyosatini internet tarmog‘i yordamida takomillashtirish istiqbollari	340
49.	Султонмуродов Бобир Баходирович, Абдуллоев Фуркат Олимджонович	Риск инвестиций в исламском финансировании	346
50.	Xasanov Sardor Xazratkulovich	O‘zbekiston tijorat banklarida kredit risklarini boshqarish tizimi: institutsional asoslar va amaliy samaradorlik tahlili	352
51.	Tursunkulova Gulchiroy Burxonovna	O‘zbekistonda ekologik audit tizimining rivojlanishi	360
52.	Xomitov Komiljon Zoitovich	Rieltorlik faoliyatini tartibga solishning xorij va O’zbekiston tajribasi tahlili	365
53.	Usmanova Muslimaxon Abdusalomxo`ja qizi	O`zbekiston respublikasi tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini oshirishda depozit va kreditlarning ulushi va ahamiyati	373
54.	Qodirov Bahodir Qudratovich	O‘zbekistonda bevosita va bilvosita soliqqa tortish darajalarini tarixiy shakllanishi	378
55.	Адилова Гульмира Шамшетдиновна	Корпоратив лойиҳа бошқарувининг назарий асослари	385
56.	Muminova Parvina Ilhom qizi	Jahon amaliyotida bank majburiyatlari hisobini yuritishda Mrel va Tlac iqtisodiy tushunchalar tasnifi ahamiyati	393
57.	Озод Улугбекович Мавлонов	Систематический обзор литературы по корпоративным конфликтам в государственных предприятиях	398
58.	Mamatov Axmetjon Atajanovich, Xurramov Azamat Fayzullaevich	Qishloq xo‘jaligi maxsulotlari eksportini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning xorijiy davlatlar tajribasi	405
59.	Adilova Zohida Ikromjonovna	Bugungi kunda banklar tomonidan aholi to‘lov qobiliyatini ta’minlashdagi muammolar	413
60.	Sultanova Gavkhar Karimovna, Muysinova Mushtariy Azamat qizi	Innovation and export diversification: a comparative analysis of South Korea, China and Singapore experience	420
61.	Муминходжаева Дилноза Рамизовна	Учет доходов и анализ финансовых результатов в условиях перехода на МСФО	427
62.	Mamatqulov Avazbek Axmadaliyevich	O’zbekiston oliy ta’lim muassasalarida ichki auditni huquqiy-me'yoriy tartibga solish	433
63.	Narzullayev Elmurod Shuxrat o’g’li	Chiqindilarni qayta ishlash tizimini rivojlantirishda davlat siyosati va iqtisodiy rag‘batlantirish mexanizmlari	441
64.	Kuvondikov Ravshan Qushaqovich	Analysis of the effectiveness of investments attracted to the regions: modern approaches	447
65.	Suvpo‘latov Ozodjon Alijon o‘g‘li	Aholining tadbirkorlik salohiyatini rivojlantirish barqaror iqtisodiy o‘sishning muhim omili sifatida	453
66.	Рахимов Матназар Юсупович	Иқтисодий ночорлик(бонкротлик), тўловга қобилятсизликни баҳолашдаги муаммоли жиҳатлар	459
67.	Ли Ирина Валентиновна	Развитие интеллектуальной таможни на Основе цифровой трансформации: модель управления проектами и система управления рисками	466
68.	Yangiboyev Dilshod G‘ulomovich, Nuriddinova Nilufar	Iqtisodiyotga raqamli iqtisodiyotni joriy etishning istiqbollari	475
69.	Murodov Jahongir Choriyevich	O‘zbekiston respublikasi fermer xo‘jaliklarida qo‘shilgan qiymat zanjiri samaradorligini statistik baholash metodologiyasini takomillashtirish	481
70.	Гулямова Асия Нурутдинова	Цифровая трансформация финансового сектора: глобальные тренды и национальные особенности	486
71.	Baymuratov Tursunbay Maxkambayevich	Risk komponentlari: umumiylik va o‘ziga xoslik	492
72.	Ismatillayeva Mehrinoz Fozilovna	Korxonaning strategik boshqaruv tizimida bozor va narx strategiyalarini shakllantirish va samaradorligini baholash	505

73.	Saidova Sevaraxon Abdumo‘min qizi	Xalqaro audit standartlari asosida auditorlik tekshiruvini rejalashtirish jarayonlarining kompleks metodikasini takomillashtirish	512
74.	Inoyatov Mardonbek Mo‘min o‘g‘li	Oliy ta’lim muassasalarida ilmiy tadqiqot loyihalari va tijoratlashtirish faoliyati buxgalteriya hisobi va ichki auditining nazariy masalalari	518
75.	Нуралиев Беҳзод Бахтиёр ўғли	Молиявий инструментларнинг иқтисодий мазмуни, таснифи ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари	524
76.	Turabova Shaxnoza Taxirovna	Tijorat banklarida kredit skoringini takomillashtirishda big data va mashinaviy o’qitish texnologiyalarining roli	531
77.	Narzullayeva Xilola Abdukomilovna	O‘zbekiston iqtisodiyotga xorijiy investitsiya va kreditlarni jalb qilish va moliyalashtirish	539
78.	Majidov Amirxon Abdumalik o‘g‘li	Ko‘chmas mulklarni garov ta’minoti sifatida baholashni takomillashtirish	550

XALQARO AUDIT STANDARTLARI ASOSIDA AUDITORLIK TEKSHIRUVINI REJALASHTIRISH JARAYONLARINING KOMPLEKS METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Saidova Sevaraxon Abdumo‘min qizi
Toshkent davlat iqtisodiyot universitet
Mustaqil tadqiqotchisi
E-mail: sevarayus96@mail.ru
ORCID: 0009-0006-2683-9332

Annotatsiya. *Ushbu maqolada xalqaro audit standartlari asosida auditorlik tekshiruvini rejalashtirish jarayonlarini takomillashtirishga qaratilgan kompleks metodika ishlab chiqilgan. Tadqiqot doirasida auditorlik tekshiruvining umumiy strategiyasi va audit rejasini tizimli shakllantirish, moliyaviy hisobotda muhimlik darajasini aniqlashning takomillashtirilgan yondashuvi, auditorlik riskini baholashning samarali uslubiyati hamda auditorlik shartnomasi asosida dastlabki rejalashtirish jarayonlarini tashkil etish masalalari kompleks tarzda o‘rganilgan. Natijada auditorlik tekshiruvini rejalashtirishning integratsiyalashgan modeli taklif etilib, u audit jarayonlarining sifatini oshirish, vaqt va xarajatlarni optimallashtirish hamda auditorlik xulosasining ishonchliligini ta’minlashga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari amaliyotda audit faoliyatini samarali tashkil etishda muhim ilmiy-uslubiy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.*

Kalit so‘zlar. *Xalqaro audit standartlari, auditni rejalashtirish, audit strategiyasi, audit rejasi, muhimlik darajasi, auditorlik riski, risk zonalari, ichki nazorat tizimi, auditorlik shartnomasi, kelishuv xati, kompleks metodika*

IMPROVING THE COMPREHENSIVE METHODOLOGY FOR PLANNING AUDIT PROCESSES BASED ON INTERNATIONAL AUDITING STANDARDS

Saidova Sevaraxon Abdumumin kizi
Tashkent State University of Economics
Independent researcher
E-mail: sevarayus96@mail.ru
ORCID: 0009-0006-2683-9332

Abstract. *This article develops a comprehensive methodology aimed at improving the planning processes of audit engagements based on International Auditing Standards. Within the framework of the study, a systematic approach to forming the overall audit strategy and audit plan, an improved approach to determining materiality in financial statements, an effective methodology for assessing audit risk, as well as the organization of preliminary planning processes based on the audit engagement contract were comprehensively examined. As a result, an integrated model for planning audit engagements is proposed, which contributes to improving the quality of audit processes, optimizing time and costs, and ensuring the reliability of the auditor’s opinion. The findings of the study can serve as an important scientific and methodological basis for the effective organization of audit activities in practice.*

Keywords. *International Auditing Standards, audit planning, audit strategy, audit plan, materiality, audit risk, risk areas, internal control system, audit engagement contract, engagement letter, comprehensive methodology*

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КОМПЛЕКСНОЙ МЕТОДИКИ ПЛАНИРОВАНИЯ АУДИТОРСКИХ ПРОВЕРОК НА ОСНОВЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ АУДИТА

Саидова Севарахон Абдумумин кизи
Ташкентский государственный

экономический университет
Независимый исследователь
E-mail: sevarayus96@mail.ru
ORCID: 0009-0006-2683-9332

Аннотация. *В данной статье разработана комплексная методика, направленная на совершенствование процессов планирования аудиторских проверок на основе международных стандартов аудита. В рамках исследования комплексно рассмотрены вопросы системного формирования общей стратегии аудита и плана аудита, усовершенствованный подход к определению уровня существенности в финансовой отчетности, эффективная методика оценки аудиторского риска, а также организация процессов предварительного планирования на основе аудиторского договора. В результате предложена интегрированная модель планирования аудиторской проверки, которая способствует повышению качества аудиторских процессов, оптимизации времени и затрат, а также обеспечению надежности аудиторского заключения. Результаты исследования могут служить важной научно-методической основой для эффективной организации аудиторской деятельности на практике.*

Ключевые слова. *международные стандарты аудита, планирование аудита, стратегия аудита, план аудита, уровень существенности, аудиторский риск, зоны риска, система внутреннего контроля, аудиторский договор, письмо-соглашение, комплексная методика*

Kirish

Zamonaviy iqtisodiyotni modernizatsiyalash va investitsiya jozibadorligini oshirish sharoitida moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi va shaffofligini ta’minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu jarayonda auditorlik faoliyati iqtisodiy axborotlarning haqqoniyligini tasdiqlovchi muhim institut sifatida namoyon bo‘ladi. O‘zbekiston Respublikasida auditorlik faoliyatini rivojlantirish va uni xalqaro talablarga moslashtirish maqsadida qabul qilingan 2021-yil 25-fevraldagi O‘RQ-677-sonli “Auditorlik faoliyati to‘g‘risida”gi Qonun auditorlik tekshiruvlarini xalqaro audit standartlari asosida tashkil etishning huquqiy asoslarini mustahkamladi [1].

Auditorlik tekshiruvining samaradorligi ko‘p jihatdan uni to‘g‘ri rejalashtirishga bog‘liq bo‘lib, rejalashtirish jarayoni auditning barcha keyingi bosqichlari uchun asos yaratadi. Xalqaro audit standartlarida, xususan ISA 300 standartida, auditorlik tekshiruvini rejalashtirish auditning umumiy strategiyasini ishlab chiqish va audit rejasini shakllantirish orqali amalga oshirilishi belgilangan [2]. Shu sababli rejalashtirish bosqichi auditorlik tekshiruvining sifatini ta’minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Biroq, amaliyot tahlili shuni ko‘rsatadiki, auditorlik tekshiruvini rejalashtirish jarayonlarida bir qator tizimli muammolar mavjud. Jumladan, auditning umumiy strategiyasi va audit rejasini shakllantirishda yagona metodik yondashuvning yetishmasligi, muhimlik darajasini aniqlashda faqat miqdoriy ko‘rsatkichlarga tayanilishi, auditorlik riskini baholashda sub’ektning ichki nazorat tizimi va faoliyat muhitining yetarli darajada hisobga olinmasligi, shuningdek auditorlik shartnomasi asosida dastlabki rejalashtirish jarayonlarining yetarlicha rivojlanmaganligi kuzatilmoqda [3].

Mazkur holatlar auditorlik tekshiruvining samaradorligini pasaytiradi, audit jarayonlarida resurslardan foydalanish samaradorligini kamaytiradi hamda auditorlik xulosasining ishonchliligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, auditorlik tekshiruvini rejalashtirish jarayonlarini xalqaro audit standartlari asosida tizimli va kompleks tarzda takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi.

Ushbu maqolaning maqsadi auditorlik tekshiruvini rejalashtirish jarayonlarini takomillashtirishga qaratilgan kompleks metodikani ishlab chiqishdan iborat. Mazkur metodika auditning umumiy strategiyasi va audit rejasini shakllantirish, muhimlik darajasini aniqlash, auditorlik riskini baholash hamda auditorlik shartnomasi asosida dastlabki rejalashtirish

jarayonlarini yagona tizimga integratsiyalashni nazarda tutadi.

Adabiyotlar tahlili

Auditorlik faoliyatining nazariy va metodologik asoslari iqtisodiyot fanida keng o‘rganilgan bo‘lib, mazkur yo‘nalishda mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, A.A. Karimov tomonidan yozilgan “Xalqaro audit” darsligida auditorlik tekshiruvini xalqaro standartlar asosida tashkil etish, audit strategiyasi va rejalashtirish jarayonlarini shakllantirish masalalari tizimli yoritilgan [4]. Muallif auditni rejalashtirishda standartlarga muvofiqlikni ta’minlash muhimligini asoslab bergan.

B.A. Xasanov tomonidan audit nazariyasi va amaliyotiga bag‘ishlangan tadqiqotlarda auditorlik tekshiruvining metodologik asoslari, xususan ichki nazorat tizimining audit jarayonidagi o‘rni alohida ta’kidlangan [5]. Muallif ichki nazorat tizimining samaradorligi auditorlik riskini baholashda hal qiluvchi omillardan biri ekanligini ko‘rsatib o‘tgan.

M.M. Tulaxodjayeva va hammualliflar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda auditorlik faoliyatining iqtisodiy mohiyati, audit natijalarining xo‘jalik yurituvchi sub’ektlar faoliyatiga ta’siri hamda auditning amaliy jihatlari keng yoritilgan [6]. Ushbu tadqiqotlarda audit samaradorligini oshirishda rejalashtirish bosqichining ahamiyati qayd etilgan.

Xalqaro miqyosda auditorlik faoliyatini tartibga soluvchi asosiy institut — IAASB tomonidan ishlab chiqilgan xalqaro audit standartlari auditorlik tekshiruvining barcha bosqichlarini, jumladan rejalashtirish jarayonini tartibga soladi. Xususan, ISA 300 standarti auditni rejalashtirishning umumiy tamoyillarini belgilasa [2], ISA 315 standarti auditorlardan sub’ektning faoliyati va ichki nazorat tizimini chuqur o‘rganish orqali muhim xatoliklar riskini aniqlashni talab etadi [7]. Shu bilan birga, ISA 320 va ISA 450 standartlari muhimlik darajasini belgilash va aniqlangan xatoliklarni baholash jarayonlarini tartibga soladi [8; 9].

Xorijiy olimlar A. Arens va J. Lobbek tomonidan auditorlik risklari va muhimlik darajasi o‘rtasidagi teskari bog‘liqlik ilmiy asoslab berilgan bo‘lib, ular audit jarayonida riskni kamaytirish orqali muhimlik chegaralarini aniqlash zarurligini ta’kidlaydi [10].

Shu bilan birga, mavjud ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, auditorlik tekshiruvini rejalashtirish jarayonlarini kompleks yondashuv asosida — ya’ni audit strategiyasi, muhimlik darajasi, auditorlik riski va auditorlik shartnomasi asosidagi dastlabki rejalashtirish elementlarini o‘zaro integratsiyalashgan holda ko‘rib chiqish yetarli darajada yoritilmagan. Ayniqsa, ushbu elementlarni yagona metodik tizimga birlashtirish masalasi hozirgi kungacha yetarlicha ilmiy asoslanmagan.

Mazkur holat auditorlik tekshiruvini rejalashtirish jarayonlarini kompleks metodika asosida takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi hamda ushbu maqolada ilgari surilayotgan yondashuvning ilmiy yangiligini belgilaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda auditorlik tekshiruvini rejalashtirish jarayonlarini takomillashtirishga qaratilgan kompleks metodikani ishlab chiqishda tizimli yondashuv asos qilib olindi. Tadqiqot jarayonida auditorlik faoliyatining nazariy va amaliy jihatlarini chuqur o‘rganish hamda mavjud muammolarni aniqlash maqsadida bir qator ilmiy usullardan foydalanildi.

Xususan, tadqiqotda *tizimli tahlil usuli* orqali auditorlik tekshiruvini rejalashtirishning asosiy elementlari — audit strategiyasi, audit rejasi, muhimlik darajasi, auditorlik riski va auditorlik shartnomasi asosidagi dastlabki rejalashtirish jarayonlari o‘zaro bog‘liqlikda o‘rganildi. Ushbu yondashuv mazkur elementlarni yagona kompleks metodika doirasida integratsiyalash imkonini berdi.

Qiyosiy tahlil usuli yordamida xalqaro audit standartlari (ISA 300, ISA 315, ISA 320, ISA 450) talablari hamda milliy auditorlik amaliyoti o‘rtasidagi tafovutlar tahlil qilindi. Natijada auditorlik tekshiruvini rejalashtirish jarayonlarida mavjud metodik kamchiliklar va ularni bartaraf etish yo‘nalishlari aniqlandi [2; 7; 8; 9].

Shuningdek, *statistik va analitik tahlil usullari* orqali auditorlik amaliyotida uchraydigan xatoliklar, risk darajalari va muhimlik ko‘rsatkichlari o‘rganilib, ularning auditorlik xulosasiga ta’siri baholandi. Bu esa muhimlik darajasini tabaqalashtirish hamda auditorlik riskini zonalar bo‘yicha baholash metodikasini ishlab chiqishda asos bo‘lib xizmat qildi.

Tadqiqotda *ekspert baholash usuli*dan ham foydalanilib, auditorlik amaliyotida faoliyat yuritayotgan mutaxassislarning fikrlari asosida auditorlik tekshiruvini rejalashtirish jarayonlaridagi amaliy muammolar va ularning yechimlari aniqlashtirildi.

Mazkur tadqiqotning axborot bazasini O‘zbekiston Respublikasining auditorlik faoliyatini tartibga soluvchi me’yoriy-huquqiy hujjatlari, xalqaro audit standartlari hamda Saidova S.A. tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqot materiallari tashkil etadi [1; 3].

Natijada yuqoridagi metodologik yondashuvlar asosida auditorlik tekshiruvini rejalashtirishning kompleks metodikasi ishlab chiqilib, u audit strategiyasi va rejasini shakllantirish, muhimlik darajasini aniqlash, auditorlik riskini baholash hamda auditorlik shartnomasi asosida dastlabki rejalashtirish jarayonlarini integratsiyalashgan holda amalga oshirishni nazarda tutadi.

Tahlil va natijalar

Auditorlik tekshiruvini samarali tashkil etish ko‘p jihatdan uning rejalashtirish bosqichiga bog‘liq bo‘lib, mazkur bosqich audit jarayonining sifatini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, auditorlik tekshiruvini rejalashtirish jarayonlarida tizimli yondashuvning yetishmasligi, metodik asoslarning bir xilda shakllanmaganligi hamda asosiy elementlarning o‘zaro integratsiyasining sustligi audit samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Xususan, auditning umumiy strategiyasi va audit rejasini ishlab chiqishda yagona metodik shaklning mavjud emasligi, muhimlik darajasini aniqlashda sub’ektning individual xususiyatlari yetarli darajada inobatga olinmasligi, auditorlik riskini baholashda tizimli yondashuvning yetishmasligi hamda auditorlik shartnomasi asosida dastlabki rejalashtirish jarayonlarining formal xarakterga ega bo‘lishi kabi muammolar kuzatilmoqda.

Mazkur muammolarni bartaraf etish maqsadida tadqiqot doirasida auditorlik tekshiruvini rejalashtirish jarayonlarini takomillashtirishga qaratilgan asosiy ilmiy yangiliklar ishlab chiqildi. Ushbu yangiliklar auditorlik faoliyatining muhim elementlarini qamrab olib, ularni yagona kompleks metodika asosida integratsiyalashni nazarda tutadi.(1-jadval)

1-jadval.

Auditorlik tekshiruvini rejalashtirishni takomillashtirish bo‘yicha takliflar

№	Ilmiy yangilik mazmuni	Metodik mazmuni	Kutilayotgan samara
1	Auditning umumiy strategiyasi va audit rejasining takomillashgan shaklini ishlab chiqish	Audit strategiyasini kirish va asosiy qismlarga ajratgan holda namunaviy shakl ishlab chiqildi	Audit jarayonlarini tizimlashtirish va vaqt sarfini 10–15% ga qisqartirish
2	Muhimlik darajasini tabaqalashtirilgan holda aniqlash metodikasi	Risk darajasiga qarab 5%, 6% va 7,5% foiz ko‘rsatkichlarini qo‘llash	Auditorlik xulosasining ishonchliligini oshirish
3	Auditorlik riskini “risk zonalari” asosida baholash metodikasi	Risklarni operatsion, moliyaviy va investitsion zonalar kesimida baholash	Audit resurslarini yuqori riskli yo‘nalishlarga yo‘naltirish
4	Auditorlik shartnomasi asosida dastlabki rejalashtirishni takomillashtirish	Kelishuv xati va shartnoma rekvizitlarini kengaytirish va aniqlashtirish	Huquqiy aniqlikni oshirish va audit sifatini yaxshilash

Manba: *Saidova S.A. dissertatsiyasi asosida tuzildi – 9–11, 37–49, 62–72, 120–133-betlar*

1. Auditning umumiy strategiyasi va audit rejasini shakllantirish metodikasini takomillashtirish. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, amaldagi auditorlik amaliyotida audit

strategiyasi va audit rejasi turli yondashuvlar asosida ishlab chiqilib, ularning yagona metodik shakli mavjud emas. Bu esa auditorlik tekshiruvini rejalashtirish jarayonlarining tartibsiz va samarasiz tashkil etilishiga olib kelmoqda.

Mazkur muammoni bartaraf etish maqsadida audit strategiyasi va audit rejasining takomillashgan namunaviy shakli ishlab chiqildi. Taklif etilayotgan metodikaga ko‘ra, auditning umumiy strategiyasi ikki asosiy qismdan iborat bo‘lishi lozim: kirish qismi va asosiy qism. Kirish qismida audit buyurtmachisi to‘g‘risidagi ma’lumotlar, auditorlik guruhi tarkibi, vaqt parametrlari, muhimlik darajasi hamda auditorlik riski aks ettiriladi. Asosiy qismda esa moliyaviy hisobot elementlari bo‘yicha audit amallarining ketma-ketligi, ichki nazorat tizimini baholash, testlash va dalillarni yig‘ish jarayonlari batafsil yoritiladi.

Mazkur yondashuv auditorlik tekshiruvini tizimli tashkil etish, audit jarayonlarini oldindan aniqlashtirish hamda vaqt va resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi. Natijada audit jarayonlariga sarflanadigan vaqtni o‘rtacha 10–15 foizga qisqartirishga erishiladi [11].

2. Muhimlik darajasini aniqlashning takomillashtirilgan yondashuvi. Audit amaliyotida muhimlik darajasini aniqlash ko‘pincha yagona yondashuv asosida amalga oshirilmaydi, bu esa auditorlik xulosasining ishonchliligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Tadqiqot natijasida muhimlik darajasini aniqlashda sub’ektning risk darajasi, ichki nazorat tizimi samaradorligi va faoliyat xususiyatlarini hisobga olgan holda tabaqalashtirilgan yondashuv taklif etildi.

Mazkur metodikaga muvofiq, muhimlik darajasining nisbiy ko‘rsatkichlari risk darajasiga qarab 5 %, 6 % va 7,5 % miqdorlarda belgilanishi maqsadga muvofiq. Shu bilan birga, muhimlikni aniqlashda faqat miqdoriy emas, balki sifat omillari — mulkchilik tuzilmasi, qarzdorlik darajasi, ichki nazorat tizimi va bozor muhiti ham inobatga olinishi zarurligi asoslab berildi.

Ushbu yondashuv auditorlik tekshiruvining aniqligini oshirish, muhim ko‘rsatkichlarni to‘g‘ri tanlash hamda auditorlik xulosasining ishonchliligini ta’minlashga xizmat qiladi [12].

3. Auditorlik riskini “risk zonalari” asosida baholash metodikasi. Auditorlik riskini baholash audit rejalashtirishning muhim elementlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, amaliyotda auditorlik riskini baholash yetarli darajada tizimlashtirilmagan hamda ko‘pincha umumiy yondashuv asosida amalga oshiriladi.

Mazkur muammoni hal etish maqsadida auditorlik riskini “risk zonalari” asosida baholash metodikasi taklif etildi. Unga ko‘ra, auditorlik tekshiruvlarida risklar operatsion, moliyaviy va investitsion faoliyat zonalari kesimida o‘rganiladi. Har bir zona bo‘yicha ajralmas risk va nazorat riski alohida baholanadi hamda audit resurslarini yuqori riskli yo‘nalishlarga yo‘naltirish tavsiya etiladi.

Mazkur metodika auditorlik tekshiruvini riskga yo‘naltirilgan holda tashkil etish, muhim xatoliklar ehtimolini kamaytirish hamda auditorlik dalillarining ishonchliligini oshirish imkonini beradi [13].

4. Auditorlik shartnomasi asosida dastlabki rejalashtirish jarayonlarini takomillashtirish. Tadqiqot natijalari auditorlik tekshiruvini samarali tashkil etishda dastlabki rejalashtirish bosqichi yetarli darajada rivojlanmaganligini ko‘rsatdi. Xususan, auditorlik shartnomasi va kelishuv xatini tuzish jarayonlari ko‘pincha formal xarakterga ega bo‘lib, unda muhim rekvizitlar to‘liq aks ettirilmaydi.

Shu munosabat bilan auditorlik shartnomasini tuzishdan oldin kelishuv xati asosida dastlabki rejalashtirishni amalga oshirish zarurligi asoslab berildi. Taklif etilgan metodikaga ko‘ra, kelishuv xatida auditor va buyurtmachining huquq va majburiyatlari, auditning maqsadi va qamrovi, moliyaviy hisobot standartlari, maxfiylik talablari hamda javobgarlik chegaralari aniq belgilanishi lozim.

Mazkur yondashuv audit jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan nizolarni kamaytirish, tomonlar o‘rtasidagi mas’uliyatni aniq belgilash hamda auditorlik faoliyati sifatini oshirishga xizmat qiladi [14].

Yuqoridagi ilmiy yangiliklar o‘zaro integratsiyalashgan holda auditorlik tekshiruvini rejalashtirishning kompleks metodikasini shakllantiradi. Mazkur metodika audit jarayonlarini

tizimlashtirish, muhimlik va riskni aniq baholash, resurslardan samarali foydalanish hamda auditorlik xulosasining ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar

Mazkur tadqiqot natijalari auditorlik tekshiruvini rejalashtirish jarayonlarini xalqaro audit standartlari asosida takomillashtirish zarurligini asoslab berdi. Tadqiqot davomida auditorlik faoliyatining muhim bosqichi hisoblangan rejalashtirish jarayonida mavjud metodik kamchiliklar aniqlanib, ularni bartaraf etishga qaratilgan kompleks yondashuv ishlab chiqildi.

Xususan, auditning umumiy strategiyasi va audit rejasini shakllantirishning takomillashgan metodikasi auditorlik tekshiruvini tizimli tashkil etish, audit jarayonlarini oldindan aniqlashtirish hamda resurslardan samarali foydalanish imkonini berishi asoslandi. Muhimlik darajasini aniqlashda tabaqalashtirilgan yondashuvni qo‘llash orqali auditorlik xulosasining ishonchliligini oshirish, muhim ko‘rsatkichlarni aniq belgilash hamda xatoliklarni to‘g‘ri baholash imkoniyati kengaytirildi.

Shuningdek, auditorlik riskini “risk zonalari” asosida baholash metodikasini joriy etish audit jarayonini riskga yo‘naltirilgan holda tashkil etish, muhim xatoliklar ehtimolini kamaytirish hamda auditorlik dalillarining ishonchliligini oshirishga xizmat qilishi aniqlandi. Auditorlik shartnomasi asosida dastlabki rejalashtirish jarayonlarini takomillashtirish esa audit jarayonida huquqiy aniqlikni ta’minlash, tomonlar o‘rtasidagi mas’uliyatni aniq belgilash hamda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan nizolarni kamaytirish imkonini beradi.

Tadqiqot natijasida taklif etilgan auditorlik tekshiruvini rejalashtirishning kompleks metodikasi audit strategiyasi, muhimlik darajasi, auditorlik riski va dastlabki rejalashtirish elementlarini yagona tizimga integratsiyalash orqali auditorlik faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu metodikani amaliyotga joriy etish auditorlik tekshiruvlari sifatini oshirish, vaqt va xarajatlarni optimallashtirish hamda moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta’minlashga sezilarli hissa qo‘shadi.

Kelgusida auditorlik faoliyatini yanada rivojlantirish maqsadida mazkur metodikani raqamli audit texnologiyalari bilan integratsiyalash, sun’iy intellekt asosida risklarni aniqlash tizimlarini joriy etish hamda auditorlik jarayonlarini avtomatlashtirish yo‘nalishlarida ilmiy tadqiqotlarni davom ettirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi. “Auditorlik faoliyati to‘g‘risida”*gi* Qonun (O‘RQ-677-son, 25.02.2021). – Toshkent.
2. International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). ISA 300: Planning an Audit of Financial Statements. – New York: IFAC, 2018.
3. Saidova S.A. Auditorlik tekshiruvini rejalashtirish jarayonlarini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha PhD dissertatsiyasi. – Toshkent, 2026. – 9–11-betlar
4. Karimov A.A. va boshq. Xalqaro audit. – T.: Iqtisod-Moliya, 2020. – 120–145-betlar.
5. Xasanov B.A. Audit. – T.: O‘qituvchi, 2004. – 85–102-betlar.
6. Tulaxodjayeva M.M. va boshq. Audit. – T.: Iqtisodiyot, 2018. – 150–172-betlar.
7. IAASB. ISA 315 (Revised): Identifying and Assessing Risks. – IFAC, 2019.
8. IAASB. ISA 320: Materiality in Planning and Performing an Audit. – IFAC.
9. IAASB. ISA 450: Evaluation of Misstatements. – IFAC.
10. Arens A., Loebbecke J. Auditing: An Integrated Approach. – Pearson.
11. Saidova S.A. “Auditorlik tekshiruvini rejalashtirish jarayonlarini takomillashtirish”. PhD dissertatsiyasi. – Toshkent, 2026. – B. 9–10, 75–102, 137, 160–165.
12. Saidova S.A. O‘sha manba. – B. 10, 49–62, 137, 155–160.
13. Saidova S.A. O‘sha manba. – B. 10–11, 62–72, 138, 153–154.
14. Saidova S.A. O‘sha manba. – B. 11, 37–49, 120–133, 137–138